

Atıf Bilgisi/Citation

Açıkel, Aydın. “Suriye Seyahati Gözlemleri.” *Diplomasi ve Strateji Dergisi*, s. 11 (2025): 26-48.

Makale Bilgisi/Article Information

Düşünce Yazısı/Opinion Letter

Etik Beyan/Ethical Statement

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde etik ilkelere uyulmuştur/This study was conducted in accordance with ethical research principles

Değerlendirme/Reviewers

Bu yazı editoryal değerlendirme sürecinden geçmiştir/This article has been reviewed and approved through the editorial evaluation process

Benzerlik Taraması/Plagiarism Checks

intihal.net

Çıkar Çatışması/Conflicts of Interest

Çıkar çatışması beyan edilmemiştir/The Author(s) declare(s) that there is no conflict of interest

Finansman/Grant Support

Herhangi bir fon, hibe veya başka bir destek alınmamıştır/No funds, grants, or other support was received

Etik Bildirim/Complaints

editor@dsjournal.org

Lisans/License

CC BY 4.0

SÜRİYE SEYAHATI GÖZLEMLERİ

Aydın AÇIKEL¹

Öz

Bu çalışma, 2009-2012 yılları arasında Türkiye Cumhuriyeti Şam Büyükelçiliği'nde Müsteşar olarak görev yapan yazarın, 13 yıl aradan sonra 2025 yılında Suriye'ye gerçekleştirdiği ziyaret kapsamında edindiği gözlemleri içermektedir. Suriye iç savaşı öncesi ve sonrası arasındaki sosyo-politik dönüşüm, diplomatik ilişkiler ve toplumsal yapıdaki değişimlere odaklanılmaktadır. Çalışma, katılımcı gözlem ve anı temelli izlenimlere dayanmaktadır. Ziyareti Şam ve çevresindeki bölgeleri kapsamakta; İdlip-Şam güzergâhı, Doğu Guta gibi yıkım bölgeleri ve Şam'ın farklı sosyo-ekonomik sınıflara hitap eden mahalleleri üzerinden değerlendirmeler yapılmaktadır. Ziyaret sırasında tespit edilen başlıca olgular şunlardır: İç savaşın yol açtığı ciddi yıkımın fiziksel, ekonomik ve sosyal etkileri halen hissedilmektedir. Buna rağmen halk arasında yeni yönetime yönelik temkinli bir umut hâkimdir. Kamu düzeni ve temel devlet işleyişi korunmakla birlikte, enerji, su ve ulaşım gibi alanlarda ciddi yapısal sorunlar gözlenmiştir. Türkiye'ye yönelik toplumsal algı genel olarak olumlu olup, ikili ilişkilerin yeniden canlandırılmasına dönük güçlü bir beklenti mevcuttur. Suriye'nin savaş sonrası yeniden inşa süreci, yalnızca fiziksel değil, aynı zamanda siyasal, toplumsal ve diplomatik düzeyde çok katmanlı bir yapılanmayı zorunlu kılmaktadır. Gözlemler, yeni yönetimin toplumsal meşruiyet arayışı içinde olduğunu ve halktan henüz eleştiri almamakla birlikte büyük bir beklentiyle karşılandığını ortaya koymaktadır. Türkiye'nin hem insani hem de diplomatik katkıları, bu sürecin yönünü belirlemede kritik rol oynamaktadır. Ancak ülke dışındaki Suriyelilerin geri dönüşü, yalnızca güvenlikle değil, yapısal rehabilitasyonla mümkün olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Suriye İç Savaşı, Şam, Yeniden İnşa, Türkiye-Suriye İlişkileri.

OBSERVATIONS FROM A TRIP TO SYRIA

Abstract

This study presents the observations of the author, who served as the Deputy Chief of Mission at the Embassy of the Republic of Türkiye in Damascus between 2009 and 2012, during his visit to Syria in 2025-thirteen years after his diplomatic tenure. The work focuses on the socio-political transformation between the pre- and post-civil war periods, changes in diplomatic relations, and shifts within the social structure. The study is based on participant observation and memory-driven impressions. The visit covered Damascus and its surrounding areas, including war-ravaged zones such as the Idlib-Damascus route and Eastern Ghouta, as well as neighborhoods of Damascus representing different socio-economic segments. The main findings identified during the visit are as follows: The physical, economic, and social consequences of the civil war are still visibly present. Nevertheless, there exists a cautious sense of hope among the public toward the new administration. While public order and basic state functions have been preserved, significant structural deficiencies remain in areas such as energy, water, and transportation. The general perception of Türkiye among the Syrian public is positive, and there is strong anticipation for a revival of bilateral relations. Syria's post-war reconstruction process requires a multi-layered restructuring not only on the physical front but also politically, socially, and diplomatically. The observations suggest that the new administration is actively seeking societal legitimacy. Although it is not currently subject to public criticism, it faces high expectations from the populace. Türkiye's humanitarian and diplomatic contributions will be critical in shaping the trajectory of this process. However, the return of Syrians living abroad will depend not only on security guarantees but also on comprehensive structural rehabilitation.

Keywords: Syrian Civil War, Damascus, Reconstruction, Türkiye-Syria Relations.

¹ Diplomat (E)

Bağımsız Araştırmacı

aydinacikel@yahoo.com

ORCID Numarası Bulunmamaktadır.

EXTENDED ABSTRACT

I served as the Deputy Chief of Mission in the Turkish Embassy between 2009-2012. When I arrived in Damascus for my diplomatic service, Turkey and Syria were enjoying the most cordial relations in their history. Indeed, soon after I arrived, the two countries lifted the visa requirement for their citizens and established a High Level Strategic Cooperation Council. They were holding joint governmental meetings co-chaired by their Prime Ministers and signed multiple agreements in various fields ranging from security to energy, transport to trade. Consequently, trade and cooperation expanded and mutual visits multiplied between the two countries.

These good days did not last long, however. The Arab Spring struck Syria. When the events started in March 2011, Turkey and other friends of Syria advised Assad to exercise restraint and make democratic reforms in the face of growing unrest in the country. Assad did not heed these advises. He responded by using force against unarmed civilians and protesters. Every day more force was being used and more innocent people were being killed. This led relations between Turkey, as well as some Arab and western countries, with Syria to sour and deteriorate. In the end, these countries closed their embassies in Damascus and left Syria. We also closed our embassy in March 2012, just one year after the troubles in Syria started.

The Syrian civil war lasted more than 13 years and caused huge human loss and suffering as well as unimaginable material destruction in the country. The Assad regime finally fell in December 2024 and a new era began in the country.

During my tenure in Syria, I had met my Syrian wife and married. She was visiting Syria from time to time during the civil war. But I visited Syria a few weeks ago for the first time since I left the country 13 years ago. Together with my wife, I went to Damascus by car and had various observations both in the city and along the road. I saw the destruction with my own eyes. Some districts of Idlib and Damascus were totally devastated. Huge apartment blocs were demolished. For example, Maaret al-Numan and Khan Shayhun in Idlib province looked like ghost cities. I saw few people living there. The same is true for Eastern Ghuta in Damascus. The extent of destruction is appalling and one cannot comprehend how a government can use so much brutal force against its own people and cities. Not everywhere was destroyed in Damascus. The city center and the neighborhoods where well-to-do people live look all the same as before the civil war. The civil war apparently struck the poorer districts in the periphery more harshly.

Power and water shortages are the most serious daily problems in the country. Households in Damascus receive only a few hours of electricity per day. Water is given every other or two days. There is much more traffic than before. I also saw many IDP's in Damascus who came from other parts of the country for security and job. Public services like street cleaning and garbage collection

are properly provided in the city center and well-to-do neighborhoods. But this is not the case in poorer neighborhoods where uncollected garbage pile up in streets.

One of the problems I experienced during my stay in Syria was to buy petrol for my car. Most of the petrol stations in the country are closed. Petrol is sold on roadsides by ordinary people in plastic containers. But you do not know if this petrol is good quality or watered down. I had both experiences.

Despite all the daily problems, ordinary people in Damascus are not complaining much about them. They are aware that these problems are the result of the civil war and do not expect them to be solved overnight. They are happy and relieved with the fall of the Assad regime, which, they thought and feared, would never happen. They welcome the new regime headed by Ahmed al-Sharaa and seem to have given it time and opportunity to solve their most pressing problems.

The reconstruction of the devastated cities and towns is the main challenge facing the people and the new government of Syria. People hope and expect the international community, especially rich Arab countries, to help Syria in this respect. In domestic politics, the stabilization of the new regime and the establishment of an inclusive democratic government is the primary challenge. It is unknown how and when the new constitution will be written and whether it will represent and satisfy various ethnic and religious communities in Syria. In this context, Syrians are bewildered and disturbed by the separatist agenda pursued by the Kurds, or by the PKK/PYD to put it more correctly. Likewise, Israel's support for the Druze is also a serious cause for concern.

In foreign policy, Sharaa's moves and efforts to improve relations with Muslim and western countries are welcomed and supported by the people. People are happy to see that the USA and other western countries began to lift sanctions against Syria and re-open their embassies in Damascus. When I was there, I witnessed the re-opening ceremony of the US Embassy. If there is one country which the new regime seems to never want to make peace, it is Iran. The majority of the people do not forget and forgive Iran's support for the Assad regime. About Russia, they are more muted. They realize that even the new regime in Syria needs to mend fences with this powerful country. Israel's incursions and violations in Syria cause great concern among people. They do not know how to deal with this country.

Poverty is widespread in Syria. Even some well-to-do people whom I know have had their income resources evaporate and have become economically vulnerable and distressed due to the civil war. The new regime promised to increase government employees' wages 3-4 fold but apparently has not yet fulfilled its promise. It is claimed that in the security sector, there are serious wage differences between those government employees who came from Idlib province and others, and this is a matter of criticism among the public.

Unlike Iraq after 2003, Syria has not experienced a discontinuation of the state apparatus. Both along the road and in Damascus, I observed that state institutions like passport controls, security checks, schools and other government offices were functioning properly. Likewise, when you go to a war-torn country, you definitely have doubts and concerns regarding safety and security. I also did. But during my more than 3-week long stay in Syria, I did not encounter any security problem, neither along the road, nor in Damascus. Both Syrian soldiers who stopped us in check points and ordinary Syrians were quite polite and helpful, especially when they learned that I was Turkish.

Another important observation that I had was about the secular character of Syria. As it is known, independent Syria had always been a secular state. But when the new regime came to power last December, there were concerns that it might not be so committed to Syria's secular way of life. It seems that these concerns have not materialized. I saw many female government employees working without headscarves and with blue jeans. I also saw many other women in streets without headscarves.

If there is any state institution that is discontinued and re-created from scratch, it is the army. I saw many soldiers on the road and in Damascus. They were well-dressed, in black uniforms, and seem well-disciplined also. They man the check points installed by the Assad regime during the civil war, most of which I think should be removed now. They rarely perform checks. I think they are kept there mostly for visibility reasons. All of them are very young, most are bearded, and some have quite long hair, signs that they were members of the opposition militia groups who overthrew the Assad regime.

The 54-year long rule of the Assad family in Syria may be over, but millions of Syrians still use Assad-era banknotes in their shopping and trade transactions everyday. Some of these banknotes (like 1000 and 2000 SPs) bear photos of Hafez and Bashar Assad. Plus, the Syrian pound lost considerable value during the civil war. For months we hear the new Syrian government would have new banknotes printed, but apparently this has not yet materialized.

Now that the 61 one-year long Baath Party and 54-year long Assad family rule is over in Syria, it is time to change many names evoking the old regime like Baath, Thawra (revolution) and Tishreen (October). Such names were given to many state institutions and places like universities, newspapers, palaces, streets, public parks, etc. The process of name changing has already started. For example, the words "Baath and "Thishreen" in the names of the universities in Latakia and Homs have been removed. The name of the Tishreen newspaper has been changed to Al-Hurriyah (freedom) newspaper. The name of a big bridge in central Damascus has been changed from Jisr al-Reis (President's Bridge) to Jisr al-Hurriyah (Freedom Bridge). This bridge is also decorated with

many new Syrian flags on both sides of the road. There is still a long way to go in name changing, but the process is ongoing.

Turkey was one of the first countries to recognize the new regime in Damascus following Assad's fall. It immediately reopened its embassy and extended full support to the newcomers. At present, there exists a high level of mutual confidence between the governments of the two countries. Turkey is trying its best to help Syria to solve its political and economic problems. On the other hand, the return of millions of Syrian refugees in Turkey and other countries depends on Syria becoming politically and economically stable. Already, when I was crossing the border, I saw hundreds of Syrians returning to their country. I also saw a lot of them in Damascus who had recently returned from Turkey. Aside from Syria's political and economic reconstruction, the preservation of Syria's political unity and territorial integrity is of vital importance for Turkey.

The long-lasting Assad regime in Syria may be over, but Syria's problems are not. The country faces huge challenges regarding its domestic politics and foreign policy. The clouds of uncertainty still hang over the country. But now Assad is gone and the civil war over, people look to the future with cautious optimism.

Giriş

2009-2012 yılları arasında iki buçuk yıl Türkiye Cumhuriyeti Şam Büyükelçiliğinde Müsteşar olarak görev yaptım. Bu sırada Suriye vatandaşı olan eşim Emel ile tanıştım ve evlendim. Eşim daha sonra Türk vatandaşı da oldu

Şam'a gittiğim dönem (Ağustos 2009) Türkiye-Suriye ilişkilerinin en yakın olduğu, Türkiye ile Suriye arasında Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi'nin ihdas edildiği ve Başbakanlar başkanlığında ortak hükümet toplantılarının yapıldığı, enerjiden güvenliğe, eğitimden sağlığa kadar pek çok alanda onlarca işbirliği anlaşmasının imzalandığı, her hafta Türkiye'den üst düzey heyetlerin Suriye'yi ziyaret ettiği, iki ülke arasında vizelerin kalktığı ve karşılıklı temas ve ziyaretlerin arttığı, tüm bunların sonucu olarak iki ülke arasında büyük bir güven duygusunun olduğu ve ikili işbirliği ve ticaretin arttığı bir dönemdi.

Maalesef bu dönem fazla uzun sürmedi. Arap Baharı sürecinde Suriye'de 2011 Mart ayında başlayan toplumsal olaylar kanlı bir iç savaşa dönüştü. Esad rejimi halkın demokrasi, özgürlük ve reform taleplerine şiddet uygulayarak cevap verdi. Yüzbinlerce Suriyeli rejim güçleri tarafından öldürüldü, milyonlarca Suriyeli ülkelerini terk ederek mülteci ve sığınmacı durumuna düştüler, milyonlarcası da Suriye içinde daha güvenli yerlere göç etmek zorunda kaldı. Şehirler ve kasabalar uçaklarla, tank ve toplanlarla yani ağır silahlarla bombalandı. Ülke büyük bir yıkıma uğradı.

Türkiye, Suriye’de olaylar patlak verdiğinde Beşar Esad’a halkın taleplerine kulak vermesini ve ülkesinde reformlar yapmasını telkin etti. İlk bir-iki ay boyunca Suriye yönetimi reform telkinlerimize olumlu yanıt veriyor gibi görünüyordu. Hatta bu amaçla ülkemizden Suriye’ye heyetler de gitti ve görüşmeler yapıldı. Ama, bir yandan da barışçıl göstericiler üzerine ateş açılıyor, insanlar öldürülüyor ve hapse atılıyordu. Türkiye’nin ve diğer bazı ülkelerin tüm telkin ve çabalarına rağmen Esad yönetimi şiddet uygulamaktan vazgeçmiyor, tam tersine şiddetin dozunu her geçen gün artırıyor. Bu sebeple, 2011 Mayıs ayının sonlarından itibaren Türkiye ile Suriye arasındaki ilişkiler yavaş yavaş soğumaya başladı. Rejimin yönlendirdiği Suriyeli gruplar, Büyükelçiliğimiz ve Halep Başkonsolosluğumuz önünde gösteriler yapmaya başladı. Haziran ayında Sayın Cumhurbaşkanımız ile Esad arasında son bir telefon görüşmesi daha gerçekleşti. Kısa ve soğuk bir görüşmeydi. Ağustos ayında Dışişleri Bakanı Davutoğlu’nun ziyareti o dönemde ülkemizden Suriye’ye son üst düzey ziyaret oldu. Bu ziyaretten sonra ilişkiler neredeyse kopma noktasına geldi. Buna rağmen, Büyükelçiliğimiz 2012 Mart ayına kadar açık kaldı. Ancak, gerek bizim büyükelçiliğimiz, gerek Esad rejimine karşı tutum alan bazı Batılı ülkeler ile Arap ülkelerinin büyükelçilikleri, hemen her gün büyükelçilikler önünde düzenlenen gösteriler ve zaman zaman yaşanan taşkınlıklar nedeniyle artık çalışamaz hale gelmişti. Ayrıca, büyükelçiliklerin personel güvenliği de tehlikeye giriyordu. Bu nedenle, pek çok Arap ülkesi ve Batılı ülke arka arkaya büyükelçiliklerini kapatarak Suriye’den ayrıldılar. Biz de 26 Mart 2012 tarihinde Büyükelçiliğimizi kapattık. Lübnan üzerinden deniz yoluyla Türkiye’ye döndük. Halep Başkonsolosluğumuz bir süre daha açık kaldı. Daha sonra o da kapandı.

2024 Aralık ayında Suriye’de 54 yıllık Esad ailesi rejimi sona erdi ve yeni bir dönem başladı. Yeni yönetim 13 yıl süren iç savaş nedeniyle pek çok sorun devraldı. Ülke yıkılmış, halk fakirleşmiş durumda. Milyonlarca Suriyeli hala ya yurtdışında mülteci ya da ülke içinde yerinden edilmiş durumda. Çoğunun dönecek bir evi yok. Gelir getirecek bir işi yok. Ülkede henüz siyasi birlik ve bütünlük sağlanmış değil. Henüz bir anayasası, seçilmiş hükümeti ve parlamentosu yok. Ekonomide, iç politikada, dış politikada devasa sorunlar var.

İşte böyle bir dönemde, Suriye’den ayrıldıktan tam 13 yıl sonra, 23 Mayıs-16 Haziran 2025 tarihleri arasında, beraberimde eşim ve kayınvalidem olduğu halde, Suriye’yi ziyaret ettim. Bir türlü yenemediğim uçak korkum nedeniyle karayoluyla seyahat ettik. Suriye’ye Cilvegözü sınır kapısından giriş yaptık. Suriye’de bulunduğum süre içinde hem karayoluyla Şam’a gidip gelirken, hem de Şam’da iken Suriye’deki mevcut duruma ilişkin çeşitli gözlemlerim oldu. Bunları kısaca aşağıda paylaşmak istiyorum.

1. Suriye'ye Giriş ve Şam Yolu

Öncelikle, Türkiye'den çıkışımız biraz sorunlu oldu. Şöyle ki Cilvegözü sınır kapısına vardığımızda kötü bir sürprizle karşılaştık. Suriye'de rejim değiştikten sonra Türkiye'den Şam'a uçuşlar başladığını ve THY'nin doğrudan Şam'a uçtuğunu biliyordum. Ancak, Türkiye güvenlik nedeniyle henüz turistik amaçlı seyahatler için karayoluyla Suriye'ye geçişlere izin vermiyormuş. Sadece insani yardım amaçlı seyahatlere, sınırın hemen öbür tarafına ticari mal taşıyan tırlara, kesin dönüş yapan veya özel izinle giriş-çıkış yapan Suriyelilere izin veriliyormuş. Biz ancak Şam Büyükelçimiz Sayın Burhan Köroğlu'nun aracılığıyla Hatay Valimizin verdiği özel izin ile giriş-çıkış yapabildik. Burada hemen şunu belirtmeliyim ki, biz Suriye'ye girdikten sonra ne Şam'a giderken, ne de Şam'dan dönerken hiçbir güvenlik sorunu ile karşılaşmadık. Güvenlik nedeniyle Suriye'de şehirlerarası yollarda gece seyahat etmemeyi planlıyorduk ve etmedik de. Ama gündüz seyahat ederken bizi güvenlik açısından tedirgin edecek hiçbir durumla karşılaşmadık.

Hatay Cilvegözü sınır kapısından çıktıktan sonra Suriye tarafında ilk İdlip vilayetine giriyorsunuz. Suriye tarafındaki sınır kapısının adı Babul Havva. Bilindiği gibi, İdlip vilayeti rejim değişmeden önce de muhaliflerin yönetiminde idi. Suriye'ye girdikten sonra benim dikkatimi çeken ilk şey hem giriş tarafında, hem çıkış tarafında pasaport-gümrük işlemleri için yaptırılmış olan iki yeni bina oldu. Her iki bina da küçük ama modern ve güzel bir görünüme sahip. Eskiden Suriye tarafında sınır kapılarında giriş-çıkış kayıtları elle defterlere işleniyordu, bilgisayar vs. yoktu. Bu binalar klimalı, tüm memurların önlerinde bilgisayarlar var, yolcuların ve bagajların giriş-çıkışları X-Ray cihazları ile kontrol ediliyor. Bu binalar İdlip muhaliflerin yönetiminde iken Türkiye'nin veya STK'ların yardımı ile inşa edilmiş olabilir. Zira, son 6 ay içinde yapılmışa pek benzemiyor. Pasaport, gümrük işlemlerinde kullanılan bilgisayar programları da Türk tarafındaki programların aynısı imiş. Diyebilirim ki, bu binalar Türk tarafında pasaport-gümrük işlemlerinin yapıldığı binalardan daha modern ve daha güzel görünüyor.

Sınır kapısı ile İdlip şehri arasında sanırım 30-40 km bir mesafe var. Suriye tarafına geçer geçmez yol boyunca çok sayıda Avrupa ve Asya menşeli ikinci el arabaların satıldığı galeri ve araba pazarları gördük. Suriye'de iken öğrendiğimize göre, rejim değiştikten sonra araba fiyatları on kat ucuzlamış. Yurtdışından ithal edilen arabaların gümrük fiyatları ciddi oranda düşürülmüş, ayrıca ikinci el arabaların girişi de serbest bırakılmış. Türkiye'den tırlarla arabalar götürülüyordu. Herkes bu fırsattan istifade araba almaya çalışıyormuş.

Yine sınır kapısı ile İdlip şehri arasında hemen hemen hiçbir yıkılmış bina vs. görmedik. Buralardaki kasabalarda canlı bir ticaret hayatı gözlemleniyordu. Benim eskiden gidip-geldiklerimden hatırladığıma göre, bu bölgede bu kadar nüfus yoktu. Buraların nüfusu biraz artmış

görünüyor. Yeni binalar da yapılmış. Ayrıca, İdlip şehri ile sınır arasındaki yolun büyük bölümü çift yol. Çift yol olmayan kısmın da çift yol yapılması için yoğun bir yol çalışması vardı.

Şam'a doğru yol alırken İdlip şehrinin yanından geçtik. İçine girmedik. Uzaktan gördüğüm kadarıyla pek yıkılmış bina yoktu. Şehrin içinde veya başka yerlerinde yıkılmış binalar olabilir. Ama bizim gördüğümüz kısımda yoktu. İdlip şehrinden 10-15 km sonra yol kuzeyden (Halep'ten) gelen meşhur M-5 otoyolu ile birleşiyor. Bu yoldan Şam'a doğru ilerlerken muhaliflerin etkin olduğu ve bu nedenle rejimin ağır saldırılarına uğrayan ilçelerin içinden geçtik. Örneğin M-5 üzerinde İdlip'e bağlı Maret el-Numan ilçesi tamamen yerle bir edilmiş. Tüm binalar yıkılmış. Sadece tek katlı binalardan bazıları yıkılmamış görünüyordu. İlçede çok az sayıda insan gördük. Onlar da yolun kenarına küçük dükkanlar açmışlar, hayatlarını idame ettirmeye çalışıyorlardı. Arka taraflardaki yıkılmış apartmanlar tamamen terkedilmiş. Hiç kimse yaşamıyor. İnsan buraları görünce Türkiye'deki Suriyeli sığınmacıların nerelerden geldiğini düşünüyor ve anlıyor. İşte buralardan gelmişler, evlerini işyerlerini terk etmişler, canlarını ancak kurtarmışlar. Bazıları maalesef hayatlarını kaybetmişler.

Maret el-Numan ilçesinden bir sonraki ilçe Han Şeyhun. Burası da İdlip'e bağlı ve burası da büyük ölçüde yıkılmış. Ama buradaki yıkım Maret el-Numan'a göre sanki biraz daha az görünüyordu. Ancak, görebildiğimiz kadarıyla burada da ilçe halkının büyük çoğunluğu ilçeyi terk etmiş. Çok az insan ve hareketlilik gördük.

Güneye doğru ilerledikçe başka ilçe ve köylerden de geçiyorsunuz. Hemen hepsi belli ölçüde yıkılmış. Bir de şu fark ediliyor. Tahrip olan binaların duvarlarında büyük delikler var. Bunlar sanırım uçak, tank ve top mühimmatı ile delinmiş. Ayrıca, duvarlar mermi izleri ile dolu.

Yol boyunca giderken sadece evlerin ve işyerlerinin değil, camilerin de hemen hemen tamamının tahrip olduğunu ve artık kullanılmadığını gözlemledik. Camilerin duvarlarında, kubbelerinde büyük delikler vardı. Bazılarının minareleri de tahrip olmuş. Sanırım rejim tarafından hem havadan, hem de karadan bombalanmışlar.

Giderken de gelirken de Hama ve Humus şehirlerinin içine girmedik. Bu iki şehrin hemen dışındaki çevre yollarını kullandık. Hama'da bazı binaların yıkılmış olduğunu gördüm. Ayrıca, bazı insanlar ve aileler çevre yolunun etrafında çadırlarda yaşıyordu (İdlip şehri ile sınır kapısı arasında da çadırlarda yaşayan insanlar gördük). Humus'taki çevre yolu şehre epey uzak. Onun için Humus'ta yıkım olup olmadığını göremedim. Ama çevre yolunun etrafında çoğunlukla tek katlı evler vardı ve buralarda herhangi bir yıkım yoktu.

Hama ile Humus arasındaki Rastan ilçesinin içinde büyük bir vadi var. M-5 karayolu bu vadiden geçiyor ve vadi üzerine büyük bir köprü vardı. Yanında da bir baraj. Geçen Aralık ayında

muhalifler Hama'dan Humus'a doğru ilerlerken Rus uçakları muhaliflerin ilerleyişini durdurmak/yavaşlatmak için bu köprüyü bombalayıp yıkmışlardı. Bu nedenle, giderken de gelirken de Rastan ilçesinin içinde mahalle aralarından geçmek zorunda kaldık. 10 saniyede geçeceğimiz yeri 15-20 dakikada geçtik. Rastan Suriye'de olayların başlamasından sonra muhaliflerin etkin olduğu, çok sayıda gösterinin yapıldığı ilçelerin başında geliyordu. Ancak, ilçeden geçerken pek yıkılmış bina görmedik. İlçe içinde de çok sayıda insan vardı. Yani burada hayat büyük ölçüde devam etmiş.

Humus ile Şam arasında (160 km) yol üzerinde çok fazla yerleşim yeri yok. İçinden geçtiğimiz birkaç ilçede herhangi bir yıkım görmedik.

2. Şam'daki Yıkım

Şam'a girerken iç savaşın izleri hemen görülüyor. Girişte sol taraftaki mahalleler (Hareste semti) büyük ölçüde yıkılmış. 8-10 katlı binalar tamamen tahrip olmuş durumda. Terkedilmiş, hayalet kent gibi görünüyor. Biz, Şam'daki asıl yıkımı Hareste, Zamelka, Kaferbatna, İrbın, Cisriin, Sakba ve Doğu Guta semtlerini/mahallelerini gezerken gördük. Bu semtlerdeki binaların çoğu yıkılmış. Yıkılan binalar insanların yaşadığı 5-10 katlı apartmanlar. Hemen hemen hepsi yaşanmaz hale gelmiş. Biz buraları gezerken ana caddelerden otomobille geçtik. Arka sokaklarda, mahalle aralarında muhtemelen çok daha fazla yıkım vardır. İç savaş sırasında buralarda yaşayan insanların çoğu evlerini terk etmişler. Ya Şam'ın merkezinde daha güvenli yerlere, ya da başka yerlere veya ülke dışına çıkmışlar. Biz gezerken bu semtlerde az sayıda insan gördük. İnsanlar yıkılmamış binalara dönmeye başlamışlar. Hayat yavaş yavaş canlanmaya başlamış.

Zamelka semtini gezerken eşimin dayısının ve kayınvalidemin tahrip olmuş evlerini de gördük. Eşimin dayısı söz konusu apartman dairesini iç savaş başlamadan önce satın almış. Yeni bir binada, yeni bir daire. İçine yeni mobilya da satın almış. Yeni evinde sadece iki ay oturduktan sonra buradaki güvenlik operasyonları nedeniyle evini terk etmek zorunda kalmış. Şam'ın merkezinde küçük bir ev kiralamış. Rejim askerleri ve şebbihalar evindeki tüm eşyaları alıp götürmüşler, hiçbir şey bırakmamışlar. Sonra apartman da zaten yaşanmaz derecede tahrip olmuş. Kayınvalidemin evi de yeni bir binada, yeni bir daireydi. Ancak, kayınvalidem bu daireyi yatırım amaçlı aldığı için içinde oturmuyordu, daire boştu. Bu daire ve apartman da önemli ölçüde tahrip olmuş durumda. Buna rağmen, bu bölgede bazı insanların eğer kendi daireleri ciddi zarar görmemişse evlerine dönmeye başladığını gözlemledik. Elektrik yok, su yok. Yıkıntıların içinde yaşamaya çalışıyorlar.

Eşimin teyzelerinden biri de (80 yaşında yaşlı bir kadın) iç savaş sırasında eşi ve oğluyla birlikte Doğu Guta'daki evini terk etmek zorunda kalıp yıllarca Şam'ın merkezinde akraba evinde/kirada yaşadıktan sonra kısa süre önce Doğu Guta'daki evlerine geri dönmüşler. Eşim, kayınvalidem ve eşimin dayısı ile birlikte kendilerini ziyaret ettik. Daha önce önünde yemyeşil

geniş bir bahçesi olan müstakil bir evde yaşıyorlarmış. Bu evin yanına da evlenen oğulları için iki katlı yeni bir ev yaptırmışlar. Durumları çok iyiymiş. Evlerini terk edince yine rejim askerleri ve şebbihalar bu evleri kullanmışlar, eşyaları çalmışlar, her şeyi tahrip etmişler. Ailenin büyük bir mağduriyet yaşadığını gözlemledim. Eşimin teyzesinin kocası (80 küsur yaşında) bizi görünce göz yaşlarını tutamadı. Ağlayarak “Bu dünya çok kötü bir yer” dedi. Bu sözü birkaç defa tekrarladı. Belli ki artık bu dünyanın yükünü ve çilesini taşıyamaz hale gelmiş. Ölmeyi arzu eder bir hali vardı. Biz bu ziyareti gerçekleştirirken etraftaki evlerin çoğunun boş olduğunu ve insanların hala evlerine dönmediğini gözlemledik. Çok az insana rastladık.

Eşimin dayısı yukarıda sözünü ettiğim semtlerdeki yıkımın daha çok havadan bombardıman yoluyla gerçekleştiğini söyledi. Ama ben daha 2012’de Şam’dan ayrılmadan bu semtlerde tanklarla operasyonlar yapılıyordu. Yani yıkım hem havadan, hem karadan yapılan operasyonlar sonucu gerçekleşmiş olmalı. Ayrıca, sözünü ettiğim semtlerin hemen yanında Duma adında bir semt var. Biz buraya girmedik. Ben Şam’da görevli iken bu semtte tanklarla yoğun operasyonlar yapılıyordu. Tahmin ediyorum ki bu semtte de büyük bir yıkım mevcuttur. Operasyon yapılan ve yıkıma uğrayan semtler adını andıklarımızla sınırlı değil elbette. Bizim gitmediğimiz diğer bazı semtlerde de operasyonlar yapıldığını ve bu semtlerin de yıkıma uğradığını biliyorum.

Yıkım ve kamu hizmetleri açısından Şam’ın semt ve mahallelerini üç kategoriye ayırmak mümkündür. Birincisi ağır silahlarla havadan ve karadan yoğun operasyonlar yapılan ve büyük ölçüde yıkıma uğrayan semtler. İkincisi güvenlik operasyonları yapılmakla birlikte ağır silahların kullanılmadığı (kullanılmaya gerek olmadığı demek daha doğru olur) ve bu nedenle yıkıma uğramayan semt ve mahalleler. Üçüncüsü ise, Şam’ın merkezini teşkil eden, eski tarihi binaların, büyükelçiliklerin, bakanlıkların ve diğer önemli kamu binalarının bulunduğu, zenginlerin ve önemli devlet ricalinin oturduğu semtler. Buralarda da hiç yıkım yok. Hatta sadece bu semtlerde yaşırsanız ve hiç dışarı çıkmazsanız ülkede bir iç savaş yaşandığını bile anlamayabilirsiniz. Ankara’dan bir benzetme yapmak gerekirse, Mamak, Sincan, Etimesgut ve Gölbaşı’nın büyük ölçüde yıkıldığını düşünebiliriz. Keçiören, Etlik, Yenimahalle, Aydınlikevler ve Cebeci’de yıkım yok. Ancak, ilk kategoriden pek çok insan güvenlik nedeniyle bu semtlere akın etmiş. Diğer şehirlerden de çok gelen var. Ortalık insan ve araba kaynıyor. Bu semtlerde sokaklar iyi temizlenmiyor, çöpler sürekli toplanmıyor. İnsanlar geçim derdiyle ne iş bulurlarsa yapıyorlar. İşportacılık yaygın. Üçüncü kategori Çankaya, Bilkent, Kızılay, Gaziosmanpaşa, Sıhhiye, Ulus gibi yerler. Buralar pırıl pırıl. Sokaklar temiz ve bakımlı. Bu bölgelere yıkıma uğrayan ilk kategoriden ve diğer şehirlerden pek gelen yok. Zira, evler ve kiralar çok pahalı. Ancak, buralarda da ciddi bir trafik sorunu var. İş bulamayan herkes taksicilik yapıyor. Şam’da eskiden bu kadar trafik sorunu yoktu. Bu bağlamda şunu da söyleyebilirim: Şam’a havayoluyla gelseniz, sadece üçüncü kategorideki yerleri, yani

Şam'ın merkezini görseniz, Suriye'deki iç savaşın yol açtığı yıkım ve mağduriyet hakkında hiçbir fikir edinemezsiniz. Buralarda her şey iç savaştan önceki gibi. Şam ile havaalanı arasında da pek yıkım yok. Gittim, gördüm. Yol da gayet güzel. Bazen yabancı heyetler ve diplomatlar sadece buraları görüyorlar. Onun için bu hususu vurgulamak istedim.

3. Suriye'deki Genel Durum

Suriye'de insanlarda neredeyse sonsuza kadar devam edeceğini düşündükleri Esad rejiminden kurtulmanın verdiği büyük bir rahatlama ve huzur duygusu var. Ahmed Şara başkanlığındaki yeni yönetime de büyük bir güven duygusu besliyorlar. Herkes sorunların eski rejimden kaynaklandığının bilincinde. Kimse henüz yeni yönetimi eleştirmiyor. Yeni yönetime sorunların çözümü konusunda geniş bir kredi açılmış. Umutlu bir bekleyiş var. İnsanlar hala eski rejimden kurtulmanın verdiği rahatlama ve mutluluğu yaşıyorlar. Henüz yeni yönetimi eleştirme safhasına geçmemişler. Yeni yönetimin halk tarafından kendine açılan bu krediyi doğru kullanıp kullanmayacağını zaman gösterecek. Eğer yeni yönetim sorunların çözümünde başarılı olamazsa veya bu süreç uzarsa mutlaka homurdanmalar ve şikayetler başlayacaktır.

Halk arasında yeni yönetime en çok destek veren ülkelerin Türkiye, Suudi Arabistan ve Katar olduğu söyleniyor. Emevi Meydanının bir köşesinde çok büyük harflerle yazılmış "Teşekkürler Katar" yazısını gördüm. Neden sadece Katar'a teşekkür edildiğini bilmiyorum. Belki de yeni yönetime mali destekte bulunuyordur. Bu bağlamda, halk arasında Suudi Arabistan, Katar ve BAE gibi zengin Körfez ülkelerinin Suriye'nin yeniden inşasına katkıda bulunmaları yönünde güçlü bir beklenti ve umut var. Hatta bu ülkelerin Şam ve yıkılan diğer şehirlerin yeniden inşası için mali destek sağlayacağı yönünde söylentiler de var.

Esasen bizim Şam'a gitmemiz de dolaylı şekilde bu hususla bağlantılı. Biz bu yaz Şam'a gitmeyi düşünüyorduk. Ama Mayıs ayında gitmemizin sebebi, eşim Emel'in dayısının verdiği bir bilgi üzerine oldu. Eşimin dayısı bizi telefonla arayarak Şam'da yıkılan evlerin/binaların yeniden inşa edilmesinin öngörüldüğünü ve yeni yönetimin bu evlerin sahiplerine yıkılan evlerin kendilerine ait olduğunu belgelemeleri için iki ay süre tanıdığını belirtti. Tam net olmamakla birlikte, insanlar arasında yıkılan bu evlerin Körfez parası ile yeniden inşa edileceği ve hak sahiplerine parasız verileceği söylentisi mevcut.

Bu bağlamda Şam'da iken şunu da öğrendik. Yeni yönetim eski rejim mensuplarının Suriye'deki gayrimenkullerini satıp paralarını yurtdışına çıkarmalarını engellemek için gayrimenkul alım satımını durdurmuş. Alım satımların tekrar ne zaman serbest bırakılacağını kimse bilmiyor. Yakında serbest bırakılabilir diyorlar. Bu karar kanımca doğru ve isabetli olmakla birlikte, eski rejimle ilgisi olmayan ve acilen gayrimenkul alıp satmak ihtiyacı içinde olan sıradan vatandaşları da

olumsuz etkiliyor. Bu nedenle, gerekli inceleme ve araştırmaların tamamlanarak bu konudaki yasağın biran evvel kaldırılmasında fayda var.

Ahmed Şara'nın hem Müslüman ve Arap ülkeleriyle, hem de ABD ve Avrupa ülkeleriyle iyi ilişkiler geliştirme yönünde attığı adımlar ve çabalar halk arasında destek görüyor. ABD ve Avrupa ülkelerinin arka arkaya Suriye'ye uyguladıkları yaptırımları kaldırmaya başlamaları ve Suriye'deki büyükelçiliklerini yeniden açmaları Ahmed Şara'nın diplomasi alanındaki başarısı olarak değerlendiriliyor. Ben Şam'da iken tesadüfen ABD Büyükelçiliğinin açılış törenine şahit oldum.

İran yeni yönetimin asla barış yapmayacağı ve affetmeyeceği bir ülke gibi görünüyor. Yeni yönetimi destekleyen halk da İran'ı affetmiyor ve sevmiyor. İran ile İsrail arasında halen devam eden savaş ben Şam'da iken başladı. Suriyeliler iki ülkeyi de düşman olarak görüyorlar ve bu iki düşmanın savaşması ve birbirini yıpratmasından memnuniyet duyuyorlar. Eskiden Suriye'de insanların birbirlerinin etnik ve dini kimliğiyle ilgilenmediğini, ama İran'ın ve İran'ın desteklediği Hizbullah'ın Suriye'de Şiileri/Nusayrileri destekleyerek ülkede bir bölünme unsuru yarattıklarını söylüyorlar.

Diğer yandan, biz Şam'da iken İran'ın İsrail'e karşı gönderdiği füzeleri Şam üzerinden geçerken gördük. Bazı füzeler sanırım havada vuruldu ve havada patlamalar oldu.

Ülkedeki en büyük siyasi sorunlar olarak İsrail ile ilişkiler ve PYD'nin (yani PKK'nın Suriye kolunun) siyasi talepleri dile getiriliyor. İsrail'in güneydeki Dürzileri kışkırtmasından büyük rahatsızlık duyuluyor. Ancak, Dürziler sayıca az olduğu için bu sorunun yine de barış içinde çözülebileceği umudu var. PYD/PKK'nın tutum ve talepleri daha da rahatsız edici bulunuyor. İç savaştan evvel esamesi bile okunmayan Kürtlerin bu kadar güç ve kuvvet kazanması ve Suriye merkezi yönetimine kafa tutar hale gelmesi insanlarda şaşkınlık ve endişe yaratıyor. Dürzi ve Kürt sorunlarının nasıl çözülebileceği konusunda insanların kafasında net bir fikir yok. Ama bazılarının istemeye istemeye bile olsa federal çözümü telaffuz etmeye başladıkları görülüyor.

İsrail'in zaman zaman Suriye'ye düzenlediği hava operasyonları da endişeye yol açıyor. Biz Şam'da iken de bu tür operasyonlar yapılmış. Eşimin iki ayrı teyzesinin evlerinin yakınındaki askeri tesisler vurulmuş. Patlamalar evlerinde büyük bir sarsıntı yaratmış.

Şam'da günlük hayatta karşılaşılan en büyük iki sorun elektrik ve su sıkıntısı. Elektrik günde toplam dört saat (ayrı ayrı dört saat) geliyor. Su ise bazı semtlerde gün aşırı veriliyor, bazı semtlerde ise üç günde bir veriliyor. İnsanlar elektrik sorununu aşmak için çatılara güneş enerjisi panelleri koymuşlar. Şam'a yüksek bir yerden baktığınızda binaların üstü adeta bir güneş enerjisi çiftliği gibi görünüyor. Ayrıca, kimi kurum ve işletmeler büyük jeneratörler de kullanıyorlar. Ancak, bunlar gürültü kirliliğine yol açıyor. Dolayısıyla yeni yönetimin çözmesi gereken ilk ve en büyük sorun bu

sorun. Bu konuda çeşitli adımlar atılmakta olduğunu basından ve medyadan okuyorum. İnşallah bu çabalar kısa sürede meyvesini verir ve bu sorun çözülür. Bu bağlamda, bu sorunun çözümü açısından halen PYD/PKK'nın denetimi altında bulunan baraj ve elektrik santrallerinin kontrolünün merkezi hükümete devredilmesi büyük önem taşıyor. Duyduğum kadarıyla, yapılan temaslara rağmen bu konuda hala somut bir gelişme olmamış. Su sorunu ise Şam'da ve genel olarak Suriye'de eskiden beri mevcut olan bir sorun. Zira, Suriye çok yağış alan bir ülke değil ve su kaynakları sınırlı. Uzun vadede bu sorunun çözümünün elektrik sorununun çözümünden daha zor ve önemli olduğu da söylenebilir. İnsanlar bu sorunu çözmek için evlerinde veya çatılarında büyük su tankları bulunduruyorlar. Su geldiğinde bu tanklar dolduruluyor, suyun olmadığı günlerde tanklardan su tüketimi yapılıyor.

Günlük hayatta karşılaşılan diğer önemli bir sorun da benzin ve mazot sıkıntısı. Petrol istasyonlarının çoğu kapalı. Açık olanlarda da yeterli benzin ve mazot yok. Arabalar için ihtiyaç duyulan benzin ve mazot yol kenarlarında 8-9 litrelik plastik bidonlarla satılıyor. Ancak, bu şekilde aldığınız benzin ve mazotun iyi mi, kötü mü olduğunu bilmiyorsunuz. Suriye'de çıkartılıp rafine edilen benzin ve mazot kötü imiş. Lübnan'dan gelen benzin ve mazota ise Avrupa benzini ve mazotu diyorlar. Benim Şam'da arabam için ilk aldığım ve yol kenarında bidonlarla satılan "Avrupa mazotu" gayet iyiydi. Ancak, ikinci kez farklı bir yerden aldım ve çok kötü çıktı. Araba 80-90 km hızı geçemiyordu. Aldığım yere döndüm ve dövüş kavga aldığım mazotu (dört bidon) tekrar arabadan boşalttım. İlk aldığım yere gittim ve oradan aldım.

İç savaştan yeni çıkmış ve pek çok siyasi ve ekonomik sorunla boğuşan bir ülkeye giderken insanın aklına ister istemez güvenlik sorunu da geliyor. Ancak, yukarıda da kısaca değindiğim üzere, biz ne Suriye'ye girdikten sonra Şam'a gidip gelirken, ne de Şam'da iken hiçbir güvenlik sorunu ile karşılaşmadık. Yine de ne olur olmaz diye, Suriye'de şehirler arası yollarda gece yolculuk yapmamayı planladık ve yapmadık. Ama benim izlenimim o dur ki, gece yolculuk yapsaydık bile büyük bir ihtimalle hiçbir sorunla karşılaşmazdık. Zira, insanların hal ve hareketlerinde tedirginlik yaratacak bir şey görmedik. Yol boyunca ve Şam'da karşılaştığımız Suriyeliler son derece sıcak ve yardımsever bir tavır içindeydiler. Hele Türk olduğumuzu öğrenince daha bir sıcak davranıyorlardı. Bizimle Türkçe konuşmaya çalışıyorlar, bir şeye ihtiyacımız olup olmadığını soruyorlardı. Kısaca, ben Suriye'de ciddi bir güvenlik sorunu görmedim. Buna rağmen, Türkiye'nin Suriye'ye henüz karayoluyla seyahate izin vermemesini de anlayışla karşılıyorum. Zira, Suriye'de Türkiye'ye ve Türklere pek dostane duygular beslemeyen insanlar ve gruplar olduğu da malum. Bizim seyahat güzergahımızda ve Şam'da güvenlik problemi olmayabilir, ancak başka yerlerde, örneğin Lazkiye'den aşağı doğru inen sahil yolunda Türklerin güvenlik sorunu ile karşılaşması ihtimal dahilinde olabilir.

Güvenlik bağlamında değinilmesi gereken bir başka husus da, gördüğüm kadarıyla ülkede hırsızlık ve mafya grupları gibi suç çetelerinin ortaya çıkmamış olmasıdır. 1990'lı yıllarda Doğu Bloku çöktüğünde Doğu Avrupa ülkelerindeki en büyük sorun buydu. Gece veya gündüz saniyeler içinde insanların arabaları çalınıyor, evleri soyuluyor, insanların paraları ve değerli eşyaları gasp ediliyordu. İç savaştan çıkmış olmasına rağmen ve büyük bir ihtimalle pek çok insanın elinde yasadışı şekilde silah bulunmasına rağmen, Suriye'de böyle bir olgu yaşanmıyor. Bunu Suriye bakımından olumlu bir husus olarak kaydetmek gerekir.

Kaydedilmesi gereken bir başka, hatta daha önemli bir husus, Suriye'de rejimin çökmüş olmasına rağmen, devletin çökmemiş olmasıdır. Bunu sınır kapısından itibaren yol boyunca ve Şam'da hep gözlemledim. Devlet daireleri çalışıyor, yollarda askerler güvenliği sağlıyor, sokak ve caddelerde trafik polisleri görev yapıyor, okullar eğitim vermeye devam ediyor vs. Suriye bu konuda 2003 sonrasında devletin çöktüğü ve yeni bir devletin inşasının gerektiği Irak'tan ayrılmaktadır. Bu bağlamda, Esad rejimi düşerken Suriye Başbakanı olarak görev yapan Muhammed Gazi Celali'nin tutum ve cesaretini takdir ettiğimi belirtmek isterim. Esad ve yakınlarının ülkeyi terk ettiği 7-8 Aralık gecesi Başbakan Celali sabaha karşı bir açıklama yaparak, muhaliflerin yönetimi "devralmasının" Suriye'de devlet yönetiminin devamı ve yeni rejimin uluslararası alanda tanınması açısından çok önemli olduğunu, bu nedenle kendisinin devir-teslim işlemini gerçekleştirmek istediğini belirtmişti. Nitekim, Başbakan Celali sabah saatlerinde takım elbiseli ve kravatlı bir şekilde Başbakanlığa giderek Ahmed Şara ve yeni Başbakan atanan Muhammed Beşir ile görüşerek yönetimi devretti. Başbakan Celali de tıpkı Esad ve eski rejim unsurları gibi muhaliflerden korkabilir, hatta linç edilmekten endişe duyabilir ve ülkeden kaçabilirdi. Ama cesaret gösterip Şam'da kaldı ve barış içinde yönetimi devretti. Bu bence hakikaten takdir edilmesi gereken bir cesaret örneği. Yönetimi devralan muhaliflerin de kendisi ile medeni bir şekilde görüşmeleri ve yönetimi devralmaları aynı şekilde takdire layık bir davranış. Bugün Suriye'deki yeni yönetimin Batılı ülkeler tarafından kısa sürede tanınmış olmasında yeni yönetimin bu şekildeki medeni ve sağduyulu yaklaşım ve davranışlarının etkili olduğu kuşkusuzdur.

Suriye'de devam etmeyen ve yeniden kurulan bir şey varsa, o da ordudur. Malum, eski rejim subayları rejimin çöküşüyle birlikte kaçtılar, askerler de dağıldı. Suriye içinde Şam'a gidip gelirken ve Şam'da pek çok kontrol noktası gördük. Bunların hemen hepsi Suriye'de olayların başlamasından sonra eski rejim tarafından kurulmuş kontrol noktaları. Ama artık hepsinde yeni yönetimin askerleri var. Hepsi siyah üniformalı. Üniformaları oldukça temiz ve düzgün. Askerler de disiplinli görünüyor. Gereksiz yere insanları durdurmuyorlar. Aslında eğer normal bir düzene geçilecekse bu kontrol noktalarının tamamının veya çoğunun kaldırılması gerekiyor. Biz Şam'a giderken yolda iki kontrol noktasında durdurulduk. Dönüşte de bir kere durdurulduk. Her seferinde

askerler çok kibar davrandı ve Türk olduğumuzu söyleyince hemen bize iyi yolculuklar dilediler ve yolumuza devam ettik. Askerlerle ilgili dikkatimi çeken bir başka husus da önemli bir kısmının sakallı oluşu, bazılarının da saçlarının epey uzun oluşuydu. Ama hepsi çok gençti. Bu askerlerin eski muhalif askerler olduğu her hallerinden belli oluyor.

Suriye’de polis teşkilatının da sıfırdan yeniden inşa edildiğini duydum. Ancak, bundan emin değilim. Şehir içinde çok sayıda trafik polisi görev yapıyor. Bunların da bazıları sakallı. İlginç bir şekilde gömlekleri de mor renkli.

Yeni yönetim, işbaşına geldikten kısa bir süre sonra memur maaşlarını dört kat arttıracaklarını açıklamıştı. Ancak, Şam’da duyduğuma göre bu vaadini henüz gerçekleştirmemişti. Devlet memurlarının ve çalışanlarının maaşları oldukça düşük (40-50 dolar). Buna karşılık, İdlip’den gelen askeri personelin 300-400 dolar civarında maaş aldığı söyleniyor. Bu bilgi doğru mu, bilmiyorum. Eğer doğruysa, devlet memurları arasında İdlip’ten gelenler ve diğerleri arasında böyle bir ayırım yapmak hiç doğru değil. Memurlar arasında hoşnutsuzluk yaratır ve uzun vadede yeni yönetimin altını oyar.

Suriye’de hayat oldukça pahalı. Hatta kimi ürünler Türkiye’den de pahalı. 40-50 dolar maaş ile ailelerin geçinmesi imkansız. İnsanlar geçim konusunda ciddi bir mağduriyet içerisinde.

Şam’da iken işlerimiz nedeniyle bazı devlet dairelerine ve bankalara girdik. Bu kurumlarda çok sayıda bayan personel çalışıyordu. Çoğunun da başı açıktı. Bu durum devlet dairelerinde çalışan kadınların örtünme konusunda bir baskı ile karşılaşmadıklarını gösteriyor. Aynı şekilde, radyolarda da kadın sanatçıların seslendirdiği şarkılar yayınlanıyordu. Kısaca, yeni yönetimin başlangıçtaki kimi endişelerin aksine Suriye’deki laik yapıyı değiştirmeye yeltenmediği anlaşılıyor. Bununla birlikte, Şam’ın merkezinde eskiye nazaran çok daha az başı açık kadın gördüm. Bunun bir nedeni, henüz Şam’da eskisi kadar yabancı kadın (turist, büyükelçilik çalışanı, vs.) olmaması olabilir. Diğer bir neden de, Hristiyan ve Nusayri gibi kimi bazı inanç gruplarına mensup kadınlar ülkeyi terk etmiş olabilir.

Suriye’de 54 yıl süren Esad ailesi rejimi düştü ama Hafız Esad ve Beşar Esad’ın fotoğraflarını taşıyan banknotlar hala tedavülde. Her gün milyonlarca Suriyeli bu paralarla alışveriş yapıyor. 13 yıl evvel ben Suriye’de iken en büyük banknot 1000 Suriye Lirası (SL) idi ve 20 dolardan biraz fazla ediyordu. Hafız Esad’ın resmini taşıyan bu banknot hala kullanılıyor. İç Savaş sırasında para değer kaybetmiş, bu kez üzerinde Beşar Esad’ın resmi olan 2000 SL’lik banknotlar basmışlar. Bu banknotlar da hala kullanılıyor. Daha sonra para daha da değer kaybetmiş, bu kez 5000 SL’lik banknot basmışlar. Ancak, bu banknotta Esad’ların resmi yok. Bugün ülkedeki en büyük banknot 5000 SL’lik banknot ve bu banknot sadece 50 centten biraz fazla değere sahip. Ben Şam’da iken Dolar-SL kuru 9000-9500 arasında değişiyordu. Dolar kurunu 9000 SL kabul etsek, 100 dolar tam

180 adet 5000 SL’lik banknot yapıyor. Bu kadar banknotu cüzdanda taşımak mümkün değil. Bu nedenle, insanlar paraları poşetlerde veya çantalarda taşıyorlar. Uzunca bir zamandır yeni Suriye yönetiminin yeni banknotlar bastıracağını basından ve medyadan duyuyoruz. Ancak, şu ana kadar bu konuda somut bir gelişme olmamış.

Suriye’de yeni yönetimin yapması gereken ve aslında yapmaya da başladığı başka bir şey de Suriye’nin yakın tarihi ile ilgili yeni bir değerlendirme yapmak ve bu çerçevede Baas, Savra veya Tışriin gibi eski rejimi çağrıştıran yer ve kurum isimlerinin değiştirilmesidir. Baas “yeniden doğuş” demek ve 1963-2024 yılları arasında Suriye’yi yöneten partinin adıdır. Savra “devrim” demek ve 1963’teki Baas devrimini ifade eder. Tışriin ise “Ekim” (Ekim ayı) demek ve 1973 Ekim’indeki Arap-İsrail Savaşı anısına Suriye’deki pek çok yere ve kuruma verilmiş bir isimdir. Suriye’deki yeni yönetimin Baas Partisini ve bu partinin devrimini sahiplenmesi söz konusu olamaz. Dolayısıyla, Baas ve Savra isimlerini taşıyan yer ve kurumların adlarının değiştirilmesi akıl ve mantığın gereğidir. Zaten Baas Partisi de 2024 Aralık ayında Esad rejimi düştükten sonra kendisini feshetmiştir. Tışriin de sorunlu bir isimdir. Zira, her ne kadar gerek Suriye ve gerekse Mısır 1973 savaşını kendileri açısından bir zafer olarak niteleseler de, gerçek pek de öyle değildir. Zira, iki ülke de savaşa iyi başlamışlar, ancak kötü bitirmişlerdir. 1967’ye ilaveten net toprak kayıplarına uğramışlardır. İsrail orduları Şam ve Kahire’ye doğru ilerlerken ateşkes istemek zorunda kalmışlardır. Dolayısıyla, yeni yönetimin bu tarihi gerçeği de yerli yerine oturtması ve “Tışriin” adını taşıyan yer ve kurumların adını gözden geçirmesi gerekmektedir. Bu süreç zaten başlamıştır. Nitekim, Humus’taki Baas Üniversitesi’nin adı Humus Üniversitesi, Lazkiye’deki Tışriin Üniversitesi adı da Lazkiye Üniversitesi olarak değiştirilmiştir. Eskiden devlet tarafından yayınlanan üç büyük gazetenin adı da Baas, Savra ve Tışriin idi. Baas Partisi kapandıktan sonra Baas gazetesi hala yayınlanıyor mu bilmiyorum, anladığım kadarıyla yayınlanmıyor. Tışriin gazetesinin adı “El-Hurriyye” (Özgürlük) olarak değiştirilmiş. Savra ise hala bu isimle yayınlanmaya devam ediyor. İleride değiştirileceğini tahmin ediyorum. Suriye’deki diğer bazı yer isimleri de hala ya Tışriin ya da Savra’dır. Örneğin Fırat nehri üzerindeki barajlardan birinin adı Tışriin’dir, Esad’ın ikamet ettiği ve geçen Aralık ayında yağmalanan sarayın adı Tışriin’dir, bu sarayın hemen yanındaki Şam’ın en büyük ve en güzel parkının adı Tışriin’dir, bu ikisini ayıran caddenin adı Tışriin’dir, Şam’daki en önemli caddelerden birinin adı 6 Tışriin’dir. Benzer şekilde, Fırat nehri kenarında eski adı Tabka olan ilçenin (Tabka barajına adını veren ilçe) adı 1960’lı yıllarda Savra olarak değiştirilmiştir. Şam’ın en önemli caddelerinden birinin adı da hala Savra’dır. Öyle sanıyorum ki, bu isimler de ileride yeni bir değerlendirmeye tabi tutulacak ve değiştirilecektir. Bu bağlamda, Şam’ın merkezindeki eski Başkan Köprüsü’nün (Cisrurrieis) adının Özgürlük Köprüsü (Cisrul-Hurriyye) olarak değiştirildiğini de belirtmek isterim. Yeni yönetim köprüyü yeni Suriye bayrakları ile de donatmış.

Suriye’de iken dikkatimi çeken bir şey de yolların genelde bakımlı olduğu idi. Örneğin Halep’ten Şam’a inen meşhur M-5 karayolu gayet bakımlı. Şam-Havaalanı yolu gayet güzel ve bakımlı. Şam’ın merkezindeki yollar da bakımlı. Ancak, kenar semtlerdeki yollar epey bozulmuş. Bunların tamire ihtiyacı var.

Şam’ın içinde bir Barada nehri vardır. Çok az su akar. Bu nehir Lübnan dağlarından doğar ve Şam’a doğru akar. Şam-Lübnan arasında bu nehir üzerinde Aynel Fiice denilen bir yer vardır. Burası nehir kenarında olduğu için yemyeşil bir yerdir. Eskiden burada nehir kenarında çok sayıda restoran vardı. Suriyeliler özellikle hafta sonları aileleriyle birlikte buraya kahvaltı ve yemeğe giderler, nehir kenarında ağaçlar altında yemek yerlerdi. İç savaş sırasında bu restoranların hemen hepsi kapanmış. Açık olan bir iki tanesi de artık piknik yeri olmuş. Nedenini sorduğumda iç savaş sırasındaki güvenlik operasyonlarını, insanların buraları terk etmesini ve halkın gelir seviyesindeki düşüşü söylediler. Yani artık restoranlar çalışamaz hale gelmiş ve kapanmış.

4. Türkiye-Suriye İlişkileri

Yukarda belirttiğim üzere, Türkiye, Suriye yönetimine en çok destek veren ülkelerden biri olarak görülüyor ve bundan dolayı halk arasında bir memnuniyet ve şükran duygusu hakim. Bu çerçevede, özel olarak Sayın Cumhurbaşkanımıza büyük bir sevgi ve sempati beslendiğini gözlemledim. Aynı şekilde, Türkiye’nin yıllarca Suriyeli sığınmacılara kucak açması ve destek olması da büyük bir memnuniyetle karşılanıyor ve şükran duygusu ifade ediliyor.

Türkiye’ye karşı gösterilen bu sıcak duygu Türk vatandaşlarına da yansıyor. Ben Suriye’de iken sırf Türk vatandaşı olduğum için büyük ilgi gördüm. İnsanlar Türkçe konuştuğumu duyunca veya Türk plakalı arabamı görünce özel ilgi gösteriyorlar ve her konuda yardımcı olmaya çalışıyorlardı.

Suriye’de iken çok sayıda Türkiye’den kesin dönüş yapmış Suriyeli gördüm. Kimi tesisatçı, kimi manav, kimi döviz bürosu çalışanı. Türkiye’nin farklı illerinde yaşamışlar ve Suriye’de rejim değiştikten sonra kesin dönüş yapmışlar. Hepsi de gayet güzel Türkçe konuşuyordu. Karşılarında bir Türk görünce mutlu oluyorlar, benimle Türkçe konuşuyorlardı. Gördüğüm bu kişiler de Türkiye ile ilgili güzel sözler söylediler. Memnuniyet ifade ettiler.

Türkiye’den Suriye’ye geçer geçmez Suriye tarafında pasaport işlemleri yaptırırken kesin dönüş yapan Suriyeli bir aile gördüm. Türkiye’de İzmir’de yaşamışlar. Halep’e dönüyorlarmış. İki kız çocukları vardı. Biri ilkokul dörde, diğeri beşinci sınıfa gidiyor. Dördüncü sınıfa giden kızla biraz konuştum. Mükemmel Türkçe konuşuyordu. Çok muhtemelen Türkiye’de doğmuş olabilir. Diğer kardeşi de çok güzel Türkçe konuşuyordu. Neden okulların kapanmasını beklemediklerini ve karnelerini aldıktan sonra dönmediklerini sordum. Derslerin bittiğini, anne-babalarının böyle karar

verdiğini söylediler. Karnelerini komşularının alıp göndereceğini belirttiler. Dördüncü sınıfa giden kız okulda öğretmeni ile vedalaşırken öğretmenin ağladığını söyledi. Bu durum, Türklerle Suriyeliler arasında nasıl bir duygu bağının oluştuğunu göstermektedir. Sürekli Suriyeliler aleyhinde konuşan ve onları öcü gibi gösterenler bu gerçekleri de görmeli. Umarım bu kız çocukları Türkiye’de öğrendikleri bu güzel Türkçelerini unutmazlar. Suriye’ye dönen ve bizim dilimizi bilen her Suriyeli bizim bu ülkedeki temsilcimiz gibidir. İleride mutlaka Türkiye-Suriye ilişkilerinin gelişmesine katkıda bulunurlar.

Bu bağlamda, sınır kapısında yüzlerce Suriyelinin Suriye’ye dönmekte olduğunu gözlemledim. Suriye’ye giderken Türk tarafında sınır kapısı çok yoğunlu. Ancak, dönüşte aynı yoğunluğu görmedim. Demek ki, bazıları kesin dönüş için değil, sadece Kurban Bayramı vesilesiyle Suriye’ye gitmişler. Öyle anlaşıyor.

Türkiye’deki milyonlarca Suriyelinin ülkelerine dönmeleri elbette arzu ettiğimiz bir şeydir. Ancak, bunun Suriye’deki şartlara bağlı olduğunu unutmamak gerekir. Yukarıda İdlip-Şam yolunda ve Şam’da pek çok yerleşim yerinin tamamen yerle bir edildiğini anlattım. Halep’in durumu daha da kötü olsa gerek. Türkiye’ye gelen insanlar buralardan kaçarak geldiler. Çoğunun artık gidecek evi barkı yok. Bu insanlar gitsin ama nereye gitsin? Evleri mi var? Yok. Dolayısıyla, önce uluslararası toplumun, özellikle de zengin Körfez ülkelerinin yardımı ile Suriye’nin yeniden inşa edilmesi, yıkılan evlerin ve işyerlerinin yeniden yapılması ve böylece iş imkanlarının ortaya çıkması gerekiyor. Bunlar yapıldığı takdirde Suriyeliler zaten kendileri Türkiye’de durmak istemezler, ülkelerine dönerler. Zaten Şam’da gördüğüm kadarıyla evi barkı olan, biraz de kendine iş imkanı bulan kişiler ülkelerine dönmüşler bile.

Suriye’de iken bizim açımızdan büyük önem taşıyan bir şey dikkatimi çekti. Suriye’nin her tarafı yeni Suriye bayrakları ile donatılmış. Bu bayraklardan bazıları harita şeklinde. Bu haritalara bakınca sol üst köşesinin içeri doğru girintili olduğu fark ediliyor. Yani Hatay Suriye topraklarında gösterilmemiş. Malum eskiden Suriye haritalarında Hatay hep Suriye toprağı olarak gösterilirdi. Harita şeklindeki bu yeni bayrakları her yerde gördüm. Arabaların arka camlarında, devlet dairelerinde, dükkanlarda, vs. Bu durum şunu gösteriyor: Artık Suriye’de hem devlet düzeyinde, hem de halk düzeyinde Hatay’ın Suriye toprağı olmadığı kabullenilmiş görünüyor.

Şam’da iken piyasada çok fazla Türk malı görmedik. İç savaş öncesinde Şam’da çok Türk malı vardı. İç savaş sırasında Esad rejimi Türkiye’den ithalatı kesince rejimin yönetimi altındaki bölgelere Türk malları ulaşamamış. Kuzeyde eskiden beri muhaliflerin yönetimi altında bulunan bölgelerde durum tam tersi olsa gerek. Ancak, Şam’da iken Türk ürünleri fuarları yapıldığını ve yapılacağını gözlemledik. Bir fuar biz Şam’da iken yapılmış, bir tanesi de Temmuz ayında yapılacaktı. Sokaklarda büyük panolarda ilanları asılı idi.

İkili ticaretin artması için iki ülke arasında karayoluyla geçişlerin serbest bırakılması gerekiyor. Yukarıda belirttiğim üzere, karayoluyla geçişleri güvenlik nedeniyle Türkiye sınırılıyor. Ayrıca, Suriye tarafına mal taşıyan tırlar da güneye inmiyor, sınırın hemen öbür tarafında mallarını bırakıyor, Suriye içinde mallar Suriye tırları ile taşınıyor. Bu alanlardaki sorunlar kısa zamanda çözülür ise iki ülke arasındaki ticaretin hızla artacağını tahmin ediyorum.

2009-2012 yılları arasında ben Şam'da görevli iken Suriye'de özellikle gençler arasında Türkçe öğrenmeye büyük bir merak ve ilgi vardı. Şam ve Halep'te Yunus Emre Enstitüsü tarafından açılan Türkçe kurslarına yüzlerce Suriyeli katılıyordu. Maalesef Suriye'de olaylar çıkınca güvenlik nedeniyle ilk kapattığımız birim Yunus Emre Enstitüsü oldu. Dolayısıyla kurslar da kapanmıştı. Bu kez Şam'a gittiğimde Yunus Emre Enstitüsü'nün farklı bir binada yeniden açıldığını gördüm. İçine girmedim. Türkçe kurslarının yeniden başlayıp başlamadığını da bilmiyorum. Ama başlamadıysa da yakında mutlaka başlayacaktır. Tabii Yunus Emre Enstitüsü sadece Türkçe kursları düzenlemiyor. Başka kültürel ve sanatsal etkinlikler de düzenliyor. Suriye'de iken bunların da yavaş yavaş başlamakta olduğunu duydum.

Şam'da iken bizim için tarihi önemi olan Hamidiye Çarşısı, Mithat Paşa Çarşısı, Merce Meydanı, Hicaz demiryolu istasyonu, Selahaddin Eyyubi Türbesi, İlk Türk Hava Şehitliği gibi yerleri de gezip görme fırsatım oldu. Tabii Emevi Camii'ne de gittim. Ancak, Kanuni Sultan Süleyman döneminde Mimar Sinan tarafından yapılan Süleymaniye Camii'ni gezemedik. Restorasyon çalışmaları yapılmıyormuş, içeri almadılar. Bilindiği üzere, Sultan Vahdettin ve diğer bazı Osmanlı hanedanı mensuplarının mezarları bu caminin arka bahçesinde bulunmaktadır. Esasen burası sadece bir cami değil, bir külliye'dir. Zira, caminin yanında ve önünde II. Selim tarafından yaptırılan bir medrese ile bir de arasta (çarşı) bulunmaktadır. Süleymaniye Camii ve külliyesinin en önemli özelliği, gerek kubbeleri (cami ve medresenin yanı sıra arasta üzerinde de çok sayıda kubbe bulunmaktadır), gerek minareleri ile mimarisinin Türkiye'deki Osmanlı camileri ile tıpatıp aynı olmasıdır. Bu bakımdan Suriye'deki diğer camilerden ayrılır. İnsan burayı gördüğünde buranın bir Türk-Osmanlı eseri olduğunu hemen anlar.

Bu bağlamda, Osmanlı'dan kopup bağımsız olan Suriye devletinin Şam'daki Osmanlı eserlerine zarar vermemesini, onların adlarını değiştirmeye kalkışmamasını hep takdir ettiğimi belirtmek isterim. Zira, bağımsızlığından sonra Türkiye-Suriye ilişkileri Hatay ve diğer bazı meselelerden dolayı hep sorunlu olmuştur. Bu nedenle, Suriye hükümetleri isteselerdi bu alanlarda bizi rahatsız edecek adımlar atabilirlerdi, ama atmadılar. Bu takdire şayan bir şeydir. Belki de halktan çekinmişlerdir. Bilmiyorum.

Şam'da Emevi Camii'nin hemen yanında, Selahaddin Eyyubi Türbesi ile bitişik durumdaki ilk Türk Hava Şehitliği 2011 yılında Askeri Ataşeliğimiz tarafından restore ettirilmişti. Eski halini

bilmiyorum, ama yeni hali gayet güzel. Burada üç pilot şehidimiz yatıyor. 1914 yılında İstanbul-Kahire uçuşunu yaparken uçakları (iki uçak) Suriye toprakları üzerinde düşüyor ve şehit oluyorlar. Selahaddin Eyyubi'nin mezarının yanına gömülüyorlar. Bunlar 1911 yılında kurulan Türk Hava Kuvvetlerinin ilk şehitleri. Anladığım kadarıyla, Esad rejimi iç savaş sırasında Türkiye-Suriye ilişkileri bozulduktan sonra bu şehitliğimize herhangi bir zarar vermemiş. Şehitlik 2011 yılında restore edildiği gibi duruyordu. Şehitliği bu şekilde görünce çok mutlu oldum. Şam'daki Türkiye Büyükelçiliği yeniden açılınca şehitliğin bakımını TİKA üstlenmiş. Şehitliğe bunu belirten küçük bir plaket asmışlar.

Esad rejimi tarafından restore edilmeye başlandığı anlaşılan Süleymaniye Camii ve külliyesinin restorasyonu aslında TİKA tarafından yapılacaktı. Ben 2009-2012 arasında Şam'da görevli iken bu konuda gerekli çalışmalara başlanmış, cami ve yanındaki diğer yapılara depreme dayanıklılıklarını ölçmek için bazı sismik aletler yerleştirilmişti. Ancak, Suriye'deki olaylar başlayınca ve Türkiye-Suriye ilişkileri bozulunca bu restorasyon işi kaldı. Tam olarak başlanamadı bile. Esad rejiminin iç savaş sırasında ve Türkiye-Suriye ilişkileri bozukken bu restorasyon işine neden başladığını anlamlandırmak pek de kolay değil. Elbette cami ve külliye artık onların ve doğru olanı yapmışlar. Benim duyduğum kadarıyla restorasyon işini Beşar Esad'ın eşi Esma Esad istemiş. Burayı turistik, kültürel bir merkez haline getirmek istemişler. Restorasyon çalışmalarına bu nedenle başlanmış.

Bizimle ilgili tarihi eserlere değinirken Merce Meydanındaki Telgraf Anıtına da kısaca değinmek isterim. Bu anıt 1907 yılında Şam-Medine telgraf hattının tamamlanması anısına II. Abdülhamit tarafından inşa ettirilmiş. Bronzdan yapılan anıtın alt kısmında yine bronzdan ay yıldızlı Türk bayrakları var. Tepesinde ise İstanbul Yıldız Sarayındaki Yıldız Camii'nin küçük bir maketi var. Türk bayraklı bu anıtı tekrar görmek beni duygulandırdı. İlişkilerimizin çoğu zaman bozuk olduğu Suriye devletinin bugüne kadar Şam'ın merkezindeki Türk bayraklı bu anıta herhangi bir zarar vermemesi çok güzel bir şey.

Tüm bu güzel şeylerin yanında, Şam'da iken iç savaş sırasında Türkiye'yi rahatsız edecek bir gelişme yaşandığını da üzülerek gördüm. Suriye'deki Hristiyan nüfusun (%10) belli bir kısmı Süryanilerden oluşuyor. Süryaniler genelde Suriye'nin kuzeyinde Haseke vilayetinde (Mardin'in karşısı) yaşamaktalar. Şam'da ve başka şehirlerde de yaşayanlar var elbette. 2015 yılında Şam'ın tarihi bölgesinde (Emevi Camii, Hamidiye Çarşısı ve Mithat Paşa Çarşısına yakın bir yerde) turistik bir cadde üzerindeki küçük bir parkta Süryani "soykırım" anıtı dikilmiş. Üzerinde çok büyük bir haç ve 1915 rakamı var. İlk gördüğümde Ermeni "soykırım" anıtı zannettim. Ancak altındaki yazıda "1915 Seyfo Süryani Soykırımı Şehitleri Anısına" ifadesi yazıyor. Tıpkı Ermeniler gibi Süryaniler de Osmanlı Devletinin Birinci Dünya Savaşı sırasında 1915 yılında Süryanilere "soykırım"

uyguladığını ve yaşadıkları topraklardan sürdüğünü iddia ediyorlar. Elbette “soykırım” iddiaları bizim açımızdan kabul edilemezdir ve gerçeği yansıtmamaktadır. Böyle bir anıtın Şam’ın tarihi bölgesindeki en turistik caddeye dikilmesi, elbette Suriye iç savaşı sırasında Türkiye-Suriye ilişkilerinin bozulması üzerine Esad rejiminin izni ile mümkün olmuştur. Bu tür anıtların amacı Türkiye’yi rahatsız etmek ve Türkiye aleyhinde uluslararası alanda kamuoyu oluşturmak ve baskı kurmaktır. Yeni yönetimin bu anıt konusunda ne yapacağını merak ediyorum. Şu ana kadar bir şey yapmamış. Eminim Türkiye ve Türkiye Büyükelçiliği bu anıtın kaldırılmasını talep ediyordur. Anıtın kaldırılması elbette Süryanilerin hoşuna gitmeyecektir. Ancak, böyle bir anıtın Şam’ın en turistik yerinde durması da bizim açımızdan kesinlikle kabul edilemez bir şeydir. Bu nedenle, yeni Suriye yönetiminin bu konuda mutlaka bir adım atması gerekecektir diye düşünüyorum.

Şam’da bulunduğum sırada eskiden çalıştığım Türkiye Büyükelçiliğini de ziyaret ettim. Sayın Büyükelçimiz Burhan Köroğlu ile görüştüm. Kendisine bizim Suriye’ye girişimizde gösterdiği yardım ve destek için teşekkür ettim. Sayın Büyükelçimiz Türkiye-Suriye ilişkilerindeki yeni gelişmeler hakkında bilgi verdi. Sayın Büyükelçimiz Türkiye-Suriye ilişkilerinin geliştirilmesi konusunda çok arzulu ve istekli idi. Bu konudaki çabalarından da söz etti. Umarım iki ülke ilişkileri gelişir ve kısa sürede eski seviyesine ulaşır.

Sonsöz

Suriye’de 61 yıl süren Baas rejimi, 54 yıl süren Esad ailesi yönetimi ve 13 yıldan fazla süren iç savaş nihayet sona erdi. Ancak, ülkenin üzerindeki karabulutlar hala dağılmadı. Yeni yönetim ülkenin bütününe hala hakim değil. Ülke hemen her alanda ciddi belirsizliklerle karşı karşıya. Ülkede ne zaman ve nasıl bir anayasal düzen kurulacağı, ayrılıkçı ve otonomi eğilimleri olan PYD/PKK’nın ve bazı Dürzilerin yeni sistem içinde nasıl yer alacakları, Türkmenler ve Aleviler gibi diğer etnik ve dini grupların yeni sistemde nasıl temsil edileceği, ülkenin siyasi birlik ve toprak bütünlüğünü nasıl muhafaza edeceği, İsrail ile ilişkilerin nasıl hal yoluna konulacağı, yıkılan şehir ve kasabaların nasıl yeniden inşa edileceği, evlerini ve ülkelerini terk eden Suriyelilerin ne zaman evlerine dönebilecekleri, ülkede çökmüş durumda olan ekonominin nasıl ayağa kaldırılacağı hususları başlı başına birer meydan okumadır. Yeni yönetimin tüm bu sorunların tek başına üstesinden gelmesi ve çözmesi pek de mümkün değildir. Suriye’nin, başta zengin Arap ülkeleri olmak üzere uluslararası toplumun siyasi, mali ve ekonomik desteğine ihtiyacı vardır. Suriye halkı tüm bu alanlarda yeni yönetime geniş kredi açmış durumdadır ve henüz herhangi bir eleştiri yöneltmemektedir. Yeni yönetimin bu krediyi iyi kullanması gerekmektedir.

Suriye’de Esad rejiminin düşmesi Türkiye-Suriye ilişkilerinin düzelmesinin ve normalleşmesinin yolunu açmıştır. Halen iki ülke toplumları ve hükümetleri arasında sıcak ve dostane ilişkiler mevcuttur. Her iki taraf da her alanda ilişkilerin ve iş birliğinin geliştirilmesini arzu

etmekte ve bunun için gayret sarf etmektedir. Bu gayretlerin kısa sürede olumlu meyvelerini vermeye başlayacağını düşünüyorum. Suriye’de siyasi istikrarın sağlanması ve ülkenin yeniden inşası, Türkiye’deki milyonlarca Suriyelinin ülkelerine geri dönüşleri için de kilit öneme sahiptir. Diğer yandan, Suriye’nin siyasi birliğini ve toprak bütünlüğünü koruması Türkiye için hayati öneme sahiptir. Türkiye’nin bugüne kadar olduğu gibi bundan sonra da bu konudaki hassasiyetini muhafaza edeceği ve Suriye’ye gerekli desteği vereceği izahtan varestedir.